

> Retouradres Postbus 50040, 9400 LA Assen

Provincie Drenthe
College van Gedeputeerde Staten
Postbus 122
9400 AC Assen

Fbe Drenthe

Postbus 50040
9400 LA Assen

www.faunabeheereenheid.nl

Ons refrentienummer:
PL201700246

Assen, 8 februari 2017

Betreft: Verzoek tot goedkeuring van de Faunabeheerplan Vrijgestelde Soorten

Provinciaal contactpersoon: de heer G.B. Buijs

Bijlage: Fauna Beheerplan Drenthe Landelijk Vrijgestelde Soorten

Geacht college,

Hierbij treft u het Drentse Faunabeheerplan aan voor de Landelijk Vrijgestelde Soorten. Gezien het belang van uw tijdige goedkeuring van deze plannen onder het regiem van de nieuwe Wet Natuurbescherming en uw POV is door het beoogde brede FBE bestuur een kanttekening gemaakt en met deze inhoud van het Faunabeheerplan ingestemd.

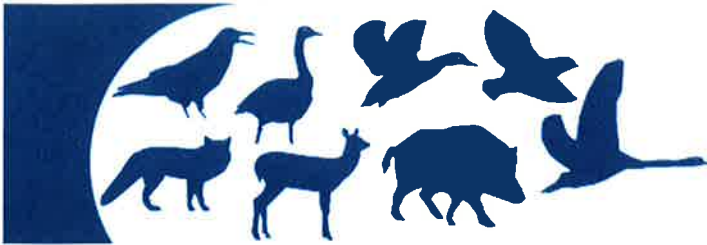
De FBE hecht er o.a. aan om in het beheerplan een vollediger en actuelere (trend) telling van soorten, schade en afschot op te nemen dan nu mogelijk is. Dit kan mede aanleiding zijn tot het eerder aanpassen van het beheerplan dan na de maximaal wettelijke goedkeuringstermijn. De FBE zal dit plan binnen 1-2 jaar evalueren en zo nodig tot aanvulling van dit faunabeheerplan overgaan. Dit biedt ook gelegenheid om in te gaan op eventuele wensen tot een completer faunabeheerplan vanuit de Provincie.

Wij verzoeken uw college dit deelplan voor de gestelde datum van 1 maart 2017 goed te keuren.

Wij vernemen graag uw besluit.

Hoogachtend,
Namens het FBE bestuur,

Mw. A.(Arja) J. Doornbos
Secretaris FBE Drenthe
Faunaloket Drenthe

faunabeheereenheid Drenthe

Faunabeheerplan Drenthe

Onderdeel **landelijk vrijgestelde soorten** op basis van de
Wet natuurbescherming

Auteur: Faunabeheereenheid Drenthe
Versie: 08 februari 2017

Disclaimer:

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van scanning, internet, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Fopma NatuurAdvies. Ook mag het zonder een dergelijke toestemming niet worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Fopma NatuurAdvies is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Fopma NatuurAdvies. De opdrachtgever vrijwaart Fopma NatuurAdvies voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Fopma NatuurAdvies is lid van het Netwerk Groene Bureaus

De informatie in dit rapport is (deels) indirect afkomstig uit de NDFF en mag niet zonder toestemming van BIJ12 worden verstrekt aan derden of op enige andere wijze openbaar gemaakt worden.

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	3
1 WETTELIJK KADER	5
1.1 PROVINCIALE OMGEVINGSVERORDENING (POV) DRENTHE	5
1.2 LANDELIJKE VRIJSTELLING.....	6
1.2.1 <i>Wettelijk kader</i>	6
1.2.2 <i>Doelomschrijving</i>	7
1.2.3 <i>Soorten</i>	7
1.2.4 <i>Maatregelen</i>	7
1.2.5 <i>Registratie afschot in een digitaal systeem (nu: het FRS)</i>	8
1.2.6 <i>Verplichte registratie trendtellingen</i>	8
1.2.7 <i>Publicatie van tel- en afschotgegevens</i>	8
1.2.8 <i>Evaluatie en bijsturing</i>	8
2 STANDAARDVEREISTEN FAUNABEHEERPLAN	9
2.1 OMVANG VAN HET WERKGEBIED VAN HET FAUNABEHEERPLAN.....	9
2.2 KAART BEGRENZING WERKGEBIED FAUNABEHEERPLAN / WILDBEHEEREENHEDEN	9
2.3 VOORWAARDEN VOOR GEBRUIK	10
2.4 GEBRUIKTE TELGEGEVENS.....	10
2.5 RELEVANTE WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR.....	10
2.6 BRONVERMELDINGEN EN REFERENTIES.....	10
3 SOORTEN	10
3.1 HOUTDUIF (COLUMBA PALUMBUS)	11
3.1.1 <i>Soortbeschrijving</i>	11
3.1.2 <i>Populatieontwikkeling en verspreiding</i>	11
3.1.3 <i>Leefwijze en optredende schade</i>	13
3.1.4 <i>Maatregelen ter voorkoming van schade</i>	13
3.1.5 <i>Handelingen</i>	14
3.1.6 <i>Monitoring</i>	14
3.1.7 <i>Conclusie</i>	14
3.2 KONIJN (ORYCTOLAGUS CUNICULUS).....	15
3.2.1 <i>Soortbeschrijving</i>	15
3.2.2 <i>Populatieontwikkeling en verspreiding</i>	15
3.2.3 <i>Leefwijze en optredende schade</i>	17
3.2.4 <i>Maatregelen ter voorkoming van schade</i>	17
3.2.5 <i>Handelingen</i>	17
3.2.6 <i>Monitoring</i>	17
3.2.7 <i>Conclusie</i>	17
3.3 ZWARTE KRAAI (CORVUS CORONE).....	18
3.3.1 <i>Soortbeschrijving</i>	18
3.3.2 <i>Populatieontwikkeling en verspreiding</i>	18
3.3.3 <i>Leefwijze en optredende schade</i>	20
3.3.4 <i>Maatregelen ter voorkoming van schade</i>	20
3.3.5 <i>Handelingen</i>	20
3.3.6 <i>Conclusie/vervolgstappen</i>	20
3.3.7 <i>Monitoring</i>	20

3.4	KAUW (CORVUS MONEDULA).....	21
3.4.1	Soortbeschrijving	21
3.4.2	Populatieontwikkeling en verspreiding.....	21
3.4.3	Leefwijze en optredende schade	22
3.4.4	Maatregelen ter voorkoming van schade.....	23
3.4.5	Handelingen.....	23
3.4.6	Conclusie/vervolgstappen.....	23
3.4.7	Monitoring	23
3.5	CANADESE GANS	24
3.5.1	Soortbeschrijving	24
3.5.2	Populatieontwikkeling en verspreiding.....	24
3.5.3	Leefwijze en optredende schade	26
3.5.4	Maatregelen ter voorkoming van schade.....	26
3.5.5	Handelingen.....	26
3.5.6	Conclusie/vervolgstappen.....	26
3.5.7	Monitoring	26
3.6	VOS (VULPES VULPES)	27
3.6.1	Soortbeschrijving	27
3.6.2	Populatieontwikkeling en verspreiding.....	27
3.6.3	Leefwijze en optredende schade	29
3.6.4	Maatregelen ter voorkoming van schade.....	29
3.6.5	Handelingen.....	29
3.6.6	Monitoring	29
4.	LITERATUUR.....	31

1 Wettelijk kader

Op 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming van kracht geworden. Met het in werking treden van deze wet komen de Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet 1998 en Boswet te vervallen.

Het recht om te jagen blijft gecontinueerd. Nieuw in deze wet is dat naast het duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren ook de bestrijding van schadeveroorzakende dieren door grondgebruikers en de uitoefening van de jacht dienen te geschieden overeenkomstig het faunabeheerplan.

Het faunabeheerplan ten aanzien van de jacht en de schadebestrijding door grondgebruikers dient een globaal karakter te hebben¹. Voor het beheer van populaties fungeert het faunabeheerplan net als onder de Flora- en faunawet, als basis voor de ontheffing verlening voor provincies.

Het faunabeheerplan dient op hoofdlijnen inzicht te bieden in de ontwikkeling van populaties van verschillende diersoorten. En dat op basis van redelijkerwijs beschikbare gegevens (populatieschattingen en trendtellingen die reeds plaatsvinden) waardoor er geen administratieve lastenverhoging ontstaat.²

In dit plan gaan we in op de soorten die landelijk zijn vrijgesteld, maar waarvoor op grond van de Wet natuurbescherming wel een faunabeheerplan noodzakelijk is.

1.1 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe

Onder de Wet natuurbescherming is er voor de landelijk vrijgestelde soorten ook een faunabeheerplan vereist. De provincie Drenthe heeft in de Provinciale Omgevingsverordening vastgelegd waar deze plannen aan moeten voldoen. Dit faunabeheerplan is getoetst aan de op 18 december 2016 online staande Provinciale Omgevingsverordening.

Voor alle faunabeheerplannen in Drenthe geldt artikel 4.19 van de Provinciale Omgevingsverordening, de zogenaamde basis vereisten faunabeheerplan.

1. Een faunabeheerplan bevat ten minste de volgende gegevens:
 - a) de omvang van het werkgebied van het faunabeheerplan;
 - b) een kaart waarop de begrenzing van het werkgebied van het faunabeheerplan is aangegeven;
 - c) een kaart waarop de begrenzing van alle in het werkgebied van het faunabeheereenheid gelegen wildbeheereenheden is aangegeven;
 - d) bepalingen over de voorwaarden waaronder het mogelijk is om gebruik te maken van een aan de faunabeheereenheid verleende ontheffing op gronden van jachthouders die niet bij de faunabeheereenheid zijn aangesloten:
 1. indien die gronden binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid vallen; en
 2. voorzover die gronden plaatsen als bedoeld in artikel 4.20, onderdeel h omvatten waar planmatig beheer noodzakelijk is.
2. Een faunabeheerplan voldoet voorts aan het navolgende:
 - a) gebruikte telgegevens van voorgaande jaren zijn gecontroleerd en gevalideerd;
 - b) relevante wetenschappelijke literatuur is gebruikt om conclusies te ondersteunen;
 - c) bronvermeldingen en referenties zijn conform wetenschappelijke richtlijnen op heldere en gestructureerde wijze vermeld en een literatuurlijst is aanwezig.

In artikel 4.21 van de Provinciale Vrijstellingsverordening worden de eisen verwoord, welke gelden voor een faunabeheerplan bij schadebestrijding.

Onverminderd artikel 4.19 bevat een faunabeheerplan indien sprake is van schadebestrijding tevens:

- a) een beschrijving van de wijze waarop de planmatigheid en de coördinatie van de uitvoering van schadebestrijding is gewaarborgd;

¹ Amendement 107

² Amendement 167

- b) kwantitatieve gegevens over de Drentse populatie van de diersoorten ten aanzien waarvan sprake is van schadebestrijding door grondgebruikers met inbegrip van verspreidingsgegevens over de aanwezigheid van de populaties in het betrokken gebied gedurende het jaar en trends van de Drentse populaties over de langere termijn;
- c) een onderbouwing van de noodzaak van schadebestrijding van de in onderdeel b bedoelde diersoorten, waaronder een onderbouwing van de schade aan de belangen als bedoeld in artikel 4.16, tweede lid;
- d) een beschrijving van de mate waarin de in onderdeel c bedoelde belangen in de 6 jaren voorafgaand aan het ter goedkeuring indienen van het faunabeheerplan zijn geschaad;
- e) per diersoort en gewas een beschrijving van de handelingen die in de 6 jaren voorafgaand aan het ter goedkeuring indienen van het faunabeheerplan, zijn verricht om het schaden van de in onderdeel b bedoelde belangen te voorkomen, alsmede, voor zover daarover redelijkerwijs kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een beschrijving van de effectiviteit van die handelingen;
- f) een beschrijving van de gunstige staat van instandhouding en hoe deze gewaarborgd wordt;
- g) per diersoort een beschrijving van de aard, omvang en noodzaak van de handelingen die zullen worden verricht om de schade zoals bedoeld in onderdeel c te voorkomen dan wel te beperken;
- h) voor zover daarover kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een onderbouwde inschatting van de verwachte effectiviteit van de in onderdeel g bedoelde handelingen;
- i) een beschrijving van de wijze waarop de effectiviteit van de voorgenomen handelingen zal worden bepaald;
- j) een beschrijving van de plaatsen in het werkgebied van de faunabeheereenheid waar en de perioden in het jaar waarin de in onderdeel g bedoelde handelingen zullen plaatsvinden;
- k) bepalingen over de voorwaarden waaronder het mogelijk is om gebruik te maken van een aan de faunabeheereenheid verleende ontheffing op gronden van jachthouders die niet bij de faunabeheereenheid zijn aangesloten, mits die gronden binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid vallen en voor zover die gronden plaatsen als bedoeld in sub j omvatten waar planmatig beheer noodzakelijk is;
- l) per beheermaatregel een aanduiding welk wettelijk belang, zoals uiteengezet in artikel 3.3, vierde lid, en 3.8, vijfde lid, van de Wet natuurbescherming, deze activiteit dient, waarbij wordt aangegeven of sprake is van het behartigen van een publiek belang dan wel een privaat belang en welke organisaties hierbij belanghebbend zijn;
- m) een gestructureerd plan waarin de inzet van passende en doeltreffende preventieve maatregelen wordt beschreven waarmee schade wordt voorkomen.

Daarnaast is er in Drenthe nog het 'Flora- en faunabeleidsplan 2014', deze nota is gebaseerd op de Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet.

1.2 Landelijke vrijstelling

1.2.1 Wettelijk kader

Artikel 3.15 lid 1 van de Wet natuurbescherming geeft de minister de mogelijkheid om bij algemene maatregel van bestuur beschermde vogels en dieren van soorten als bedoeld in artikel 3.10 van de wet (die niet in hun voortbestaan worden bedreigd of dat gevaar lopen en die in het gehele land schade veroorzaken) aan te wijzen. Middels deze aanwijzing wordt dan vrijstelling van verboden verleend voor de schadebestrijding door grondgebruikers.

De vrijstelling wordt verleend voor handelingen op door de grondgebruiker gebruikte gronden, dan wel in of aan door hem gebruikte opstallen, ter voorkoming van in het lopende of daarop volgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen, of in het omliggende gebied.

Onder de Wet natuurbescherming zijn op het moment van vaststelling van dit Faunabeheerplan de soorten als landelijk vrijgestelde soort opgenomen in het Besluit natuurbescherming. Als vogels en dieren van

soorten als bedoeld in artikel 3.15, eerste lid, van de wet worden op grond van artikel 3.1 Besluit natuurbescherming aangewezen:

- Canadese gans (*Branta canadensis*, *Branta hutchinsii hutchinsii*);
- Houtduif (*Columba palumbus*);
- Kauw (*Corvus monedula*);
- Konijn (*Oryctolagus cuniculus*);
- Vos (*Vulpes vulpes*), en
- Zwarte kraai (*Corvus corone corone*).

Het opnieuw opnemen van deze soorten als landelijk vrijgestelde soort bevat wel een aanvullende voorwaarde. Dit is de reden dat voor deze soorten nu een faunabeheerplan wordt opgesteld. Artikel 3.2 van de (concept) regeling Natuurbescherming schrijft namelijk voor dat de handelingen, waarvoor de vrijstelling wordt verleend, plaats dienen te vinden overeenkomstig het vastgestelde Faunabeheerplan. Hetgeen ook in de Wet natuurbescherming staat. Voor de landelijk vrijgestelde soorten geldt het kader in artikel 3.15 lid 6 Wet natuurbescherming niet.

Het besluit om de soorten Canadese gans, Zwarte kraai, Kauw, Houtduif, Konijn en Vos op de landelijke vrijstellingslijst te zetten is gebaseerd op de afweging dat plaatsing op deze lijst alleen mogelijk is voor soorten die in het gehele land schade aanrichten en die niet in hun voortbestaan worden bedreigd.

1.2.2 Doelomschrijving

Schadepreventie en schadebestrijding

Door schadebestrijding van de landelijk vrijgestelde soorten wordt schade beperkt aan in de wet genoemde belangen dan wel wordt schade voorkomen in de nabije toekomst of in omliggende gebieden. Door het uitvoeren van schadebestrijding en -preventie blijft de werkelijke en geregistreeerde schade laag. Bij onvoldoende mogelijkheden tot schadebestrijding zal de stand van schadesoorten oplopen en schade aan wettelijke belangen toenemen. Het reduceren van populaties tot een niveau van aanvaardbare schade kent een lange weg en daarom is het handhaven van populaties op een laag schadeniveau veel efficiënter.

Staat van instandhouding

Van de 6 aangewezen soorten op de landelijke vrijstellingslijst is bekend dat de gunstige staat van instandhouding³ niet in het geding is en dat schadebestrijding en -preventie geen gevolgen heeft voor hun staat van instandhouding.

1.2.3 Soorten

Op het moment van vaststellen van dit faunabeheerplan vallen de volgende soorten onder het regime van de landelijke vrijstelling: Vos, Zwarte kraai, Houtduif, Kauw, Canadese gans en Konijn. Voor Konijn en Houtduif geldt dat ze resp. van 15 augustus t/m 31 januari en van 15 oktober t/m 31 januari onder het jachtregime vallen en dat in die periode de daarvoor geldende regels van toepassing zijn.

1.2.4 Maatregelen

De maatregelen die een jachtaktehouder kan nemen om schade door landelijk vrijgestelde soorten te beperken hangen af van de omstandigheden.

Het is aan de jachtaktehouder om te bepalen op welke wijze hij middels maatregelen invulling geeft aan het beperken van schade en daarin een goede afweging te maken. Ook als er op jachtveldniveau of binnen een WBE geen sprake is van gemelde schade van de betreffende soort, is beperking van de stand van schadesoorten relevant. Immers niet alle schade wordt gemeld of is zichtbaar. Door het handhaven van lage dichtheden van schadesoorten wordt elders in of buiten de provincie aan schade beperkt of voorkomen en uitbreiding van schadesoorten beperkt. In dit faunabeheerplan worden geen aanvullende eisen gesteld aan de jachtaktehouder t.a.v. de soorten die landelijk zijn vrijgesteld omdat de provincie hierin geen bevoegd gezag is.

³ Brief van Dam wildlijst wordt landelijk vastgesteld.[Kamerstuk: DGAN / 16148334]

1.2.5 Registratie afschot in een digitaal systeem (nu: het FRS)

Onder de Wet natuurbescherming (Art. 3.13 lid 1) dient de jachtaktehouder al zijn afschot te registreren bij de FBE, dus ook het afschot dat verricht wordt op grond van een landelijke of provinciale vrijstelling. Registratie van afschot vindt voortdurend maar minimaal eens per kwartaal plaats. Alle jachtaktehouders zijn verplicht minimaal per kwartaal afschot te melden bij de jachthouder van het betreffende veld, naar aantallen en datum. Jachtaktehouders kunnen, zover zij in gezagsverhouding staan tot de jachthouder, de registratie van afschot ook laten uitvoeren door de jachthouder.

De registratie per kwartaal maakt tussentijdse monitoring van het afschot door de FBE mogelijk. Dit is van belang voor de evaluatie van het faunabeheerplan.

1.2.6 Verplichte registratie trendtellingen

In de POV worden in artikel 4.21 eisen gesteld m.b.t. schadebestrijding. De wbe's hebben een inspanningsverplichting om bij te dragen aan de tellingen middels een door de FBE aangedragen telprotocol en ingevoerd in een door de FBE beschikbaar gestelde applicatie (nu FRS). Het betreft o.a. de tellingen faunasoorten, ganzen, vossenburchten en trendtelling wildsoorten.. Deze telling is gericht op een landelijke en provinciale trend van de aantallen van de betreffende soorten. Hiervoor wordt geteld middels een landelijk protocol.

Voor het opstellen en evalueren van deze plannen zijn de data over afschot, maar ook gegevens over trendtellingen noodzakelijk. Veel trendtellingen worden nu uit het NDFP of bij aangesloten partners (Sovon, waarneming.nl) vandaan gehaald. Om deze gegevens zo compleet mogelijk en betrouwbaar te krijgen is het van belang ook de jachtaktehouders hun telgegevens goed registreren zodat deze in aanvulling op het NDFP gebruikt kunnen worden. Uiteraard kan men deze data ook via de NDFP laten valideren.

1.2.7 Publicatie van tel- en afschotgegevens

Tel- en afschotgegevens worden jaarlijks door de faunabeheereenheid gepubliceerd in een jaarverslag op het schaalniveau van de provincie. Deze publicatie dient – uitsluitend – ter verantwoording van de uitvoering van het Faunabeheerplan. Er vindt in deze verslaglegging geen duiding plaats van trends van landelijk vrijgestelde soorten op basis van tellingen en afschotregistratie omdat dit conform de wet ter beoordeling is aan de jachthouder. Telcijfers geven een indicatie van de aantallen dieren die op het moment van tellen in de betreffende telgebieden worden geteld. Afschotcijfers geven een indicatie over de aantallen aanwezige dieren en over de inspanning die de jachtaktehouder in de betreffende periode heeft verricht of heeft kunnen verrichten.

1.2.8 Evaluatie en bijsturing

Het faunabeheerplan heeft een looptijd van ten hoogste 6 jaar. Gedurende deze periode worden de tellingen en het afschot geregistreerd en de populaties jaarlijks gemonitord. Voorafgaand aan het volgende beheerplan zal er na het 4e jaar een evaluatie plaatsvinden. Deze evaluatie dient ertoe om o.a. na te gaan of de gunstige staat van instandhouding van de soort op provinciaal niveau nog steeds wordt gewaarborgd.

2 Standaardvereisten faunabeheerplan

In dit hoofdstuk gaan we in op de standaardvereisten welke aan ieder faunabeheerplan worden gesteld op grond van artikel 3.19 van de Provinciale Omgevingsverordening.

2.1 Omvang van het werkgebied van het faunabeheerplan

Het werkgebied van de faunabeheereenheid is de gehele provincie Drenthe, exclusief de bebouwde kommen en vliegvelden. Het werkgebied heeft een oppervlakte van circa 153.400 ha. Paragraaf 2.2 bevat de kaart met de weergave van het werkgebied van de Faunabeheereenheid Drenthe en de daarbinnen gelegen werkgebieden van de wildbeheereenheden. Het werkgebied omvat niet de delen binnen de bebouwde kommen. Voor deze bebouwde kommen is de gemeente verantwoordelijk voor het aanvragen van eventueel noodzakelijke ontheffingen.

2.2 Kaart begrenzing werkgebied faunabeheerplan / wildbeheereenheden

Figuur 1. Kaart Faunabeheereenheid Drenthe, met daarbinnen de wildbeheereenheden. (Bron: <http://drenthe.faanabeheereenheid.com/wildbeheereenheden/>)

Wildbeheereenheden zijn verenigingen van jachthouders, grondgebruikers en terreinbeheerders. De volgende wildbeheereenheden zijn actief in Drenthe: Artemis, Bargerveld, Dalgronden, Diana, Diever-

Smilde, Drents Diep en Aa, Drie Marken, Dwingelderveld, Echtens Morgenland, Grensstreek, Het Grootte Veld, Havelte, Hondsrugveld, Kerspeldalen, Koekange-Ruinerwold, De Lebbestoak, Mars en Westerstream, Noordenveld, Noord-Westhoek⁴, 't Scholtensveld, Vledder e.o. en De Wieken.

2.3 Voorwaarden voor gebruik

Voor schadebestrijding op grond van de landelijke vrijstelling is geen provinciale ontheffing nodig. De goedkeuring door GS van dit faunabeheerplan is afdoende voor dergelijk beheer.

2.4 Gebruikte telgegevens

Alle gegevens die wij hebben gebruikt van externe partijen zijn openbaar en gevalideerd. Waar gegevens in dit rapport zijn gebruikt is een doorverwijzing naar de bronnen opgenomen. De informatie in dit rapport is (deels) indirect afkomstig uit de NDFF en mag niet zonder toestemming van BJJ12 worden verstrekt aan derden of op enige andere wijze openbaar gemaakt worden (zie verder disclaimer op pagina 2).

2.5 Relevante wetenschappelijke literatuur

Alle gebruikte literatuur is opgenomen in hoofdstuk 4. Onder de tabellen zijn alle bronnen vermeld.

2.6 Bronvermeldingen en referenties

In hoofdstuk 4 zijn conform wetenschappelijke richtlijnen alle gebruikte bronvermeldingen en referenties op een heldere en gestructureerde wijze vermeld.

¹ De WBE Noord-Westhoek zal op korte termijn opgaan in andere Drentse WBE.

3 Soorten

In dit hoofdstuk worden alle 6 soorten die landelijk zijn vrijgesteld beschreven. Voor het Konijn en de Houtduif geldt dat deze soorten gedurende de geopende jacht ook bejaagd kunnen worden.

3.1 Houtduif (*Columba palumbus*)

Status: wildsoort en soort van de landelijk vrijstelling

Op basis van de Regeling natuurbescherming, artikel 3.1 en volgend is het bestrijden van houtduiven geoorloofd in de periode 1 februari tot 15 oktober. Deze bestrijding mag alleen plaatsvinden van zonsopgang tot zonsondergang. Daarnaast is de jacht op de Houtduif geopend van 15 oktober tot en met 31 januari.

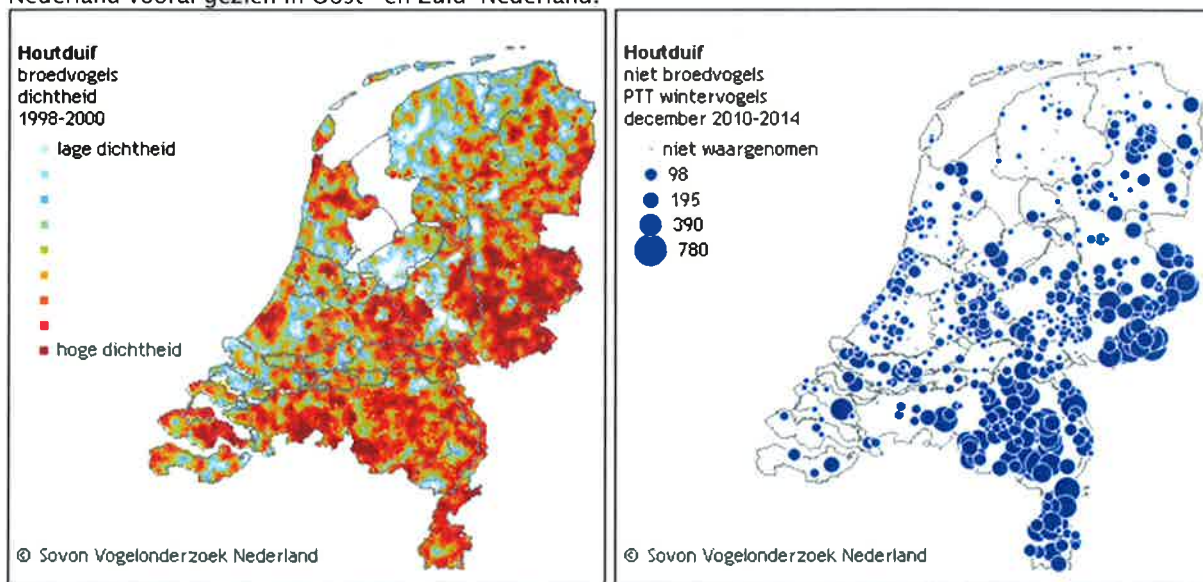
3.1.1 Soortbeschrijving

De Houtduif is een algemeen voorkomende soort. Houtduiven broeden meestal in bomen op uiteenlopende plekken in het landschap zoals in bossen, parken en andere houtopstanden. Ze broeden ook in het stedelijk gebied. Houtduiven foerageren vooral buiten bosverband in agrarische gebieden en kruidenrijke vegetatie. In het najaar en in de winter foerageren ze ook op eikels en beukennoten. Per broedsel hebben Houtduiven twee eieren en soms kunnen ze tot 3 broedsels per jaar komen. Dat maakt ze een succesvolle soort. Naast de broedvogels komen er in het najaar ook veel vogels uit Scandinavië naar Nederland. Deels blijven ze hier in de winter aanwezig. In sommige jaren kan het in Nederland om miljoenen doortrekkende duiven gaan met een maximum van ca. 260.000 doortrekkende Houtduiven op 1 dag op 1 trektelpost in 2014 (www.trektellen.org).

3.1.2 Populatieontwikkeling en verspreiding

Nationaal

Voor doortrekkende Houtduiven geldt dat de aantallen de laatste jaren zijn toegenomen. Ze worden in Nederland vooral gezien in Oost- en Zuid-Nederland.

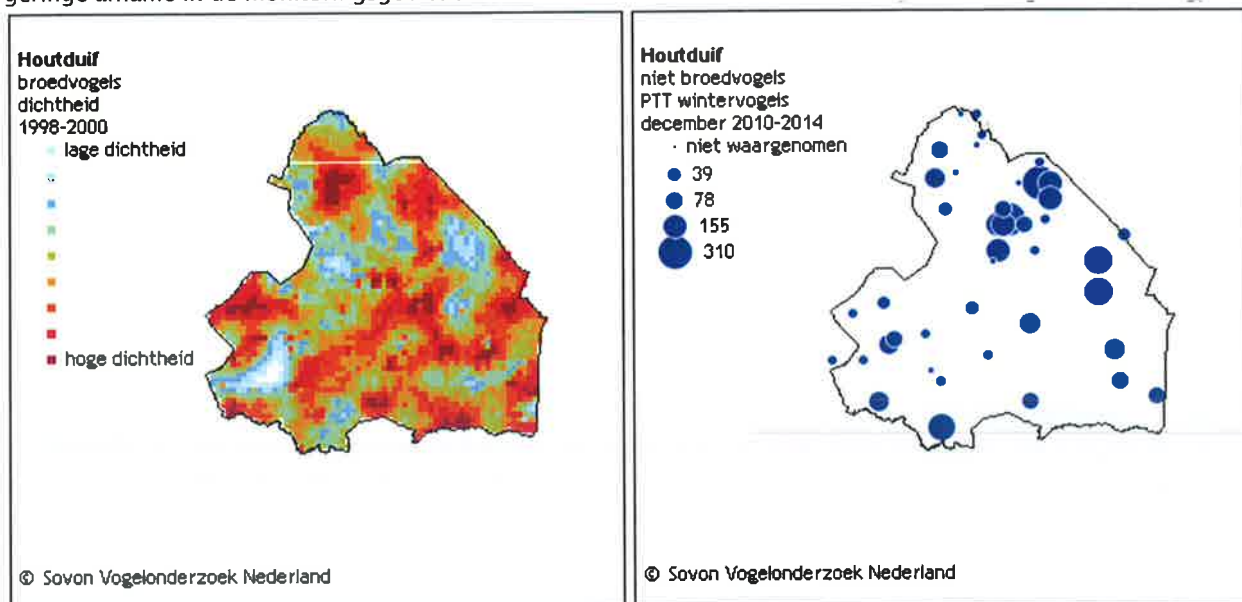

Figuur 3.2.1.

Links: Deze kaart is gebaseerd op de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Sovon 2002). Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer. Rechts: Deze kaart is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is het gemiddeld aantal exemplaren per telroute. Routes waar de soort niet is waargenomen zijn apart aangegeven (geen landelijke dekking). (Bron: SOVON)

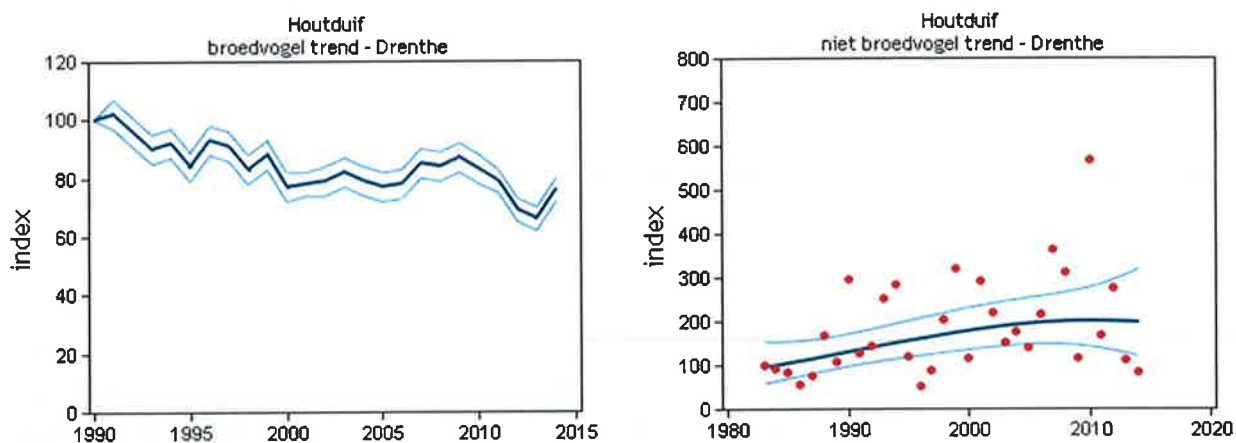
Drenthe

De Houtduif komt als algemene broedvogel voor in geheel Drenthe, vaak in hoge dichtheden. Alleen in de bossen rond Havelte is sprake van lagere dichtheden. De trend van broedvogels wijst voor Drenthe op een geringe afname in de monitoringsgebieden.

Figuur 3.2.2

Voorkomen Houtduif (broedvogels en niet-broedvogels) in Drenthe. Bron: Sovon.nl

Figuur 3.2.3

Trend Houtduif (broedvogels) in Drenthe. Bron: Sovon.nl

Tabel 3.2.4

Overzicht van geschoten Houtduiven per wildbeheereenheid op basis van de landelijke vrijstelling (2014 t/m 2016). Bron: Faunabeheereenheid Drenthe.

WBE	2014	2015	2016
Artemis	21	406	115
Bargerveld		78	238
De Dalgronden	125	247	209
De Drie Marken	8	37	12
De Grensstreek	108	83	143
De Lebbestaok		91	27
De Noord-Westhoek			1
De Wieken	56	48	30
Diana, Drenthe	200	201	537
Diever-Smilde e.o.			7
Drents Diep en Aa	114	187	284
Dwingelerveld e.o.	71	39	66
Havelte e.o.	29	151	140
Het Groote Veld	38	153	96
Hondsrugveld	145	401	122
Kerspel Dalen	83	39	189
Koekange-Ruinerwold	118	57	19
Mars- en Westerstroom	194	129	333
Midden Drenthe	11	5	12
Noordenveld	125	167	140
Oude Veenkolonien (DF)	1	28	39
't Schollensveld	15	45	137
Van Echtsmorgenland	457	258	49
Vledder en omstreken	2	5	0
Eindtotaal	3935	4870	4961

Tot 1 januari 2017 was de registratie van het afschot op basis van de landelijke vrijstelling op basis van de Flora- en faunawet nog niet verplicht. In een volgend faunabeheerplan zal dit onderdeel dan ook verder uitgewerkt worden.

3.1.3 Leefwijze en optredende schade

Houtduiven kunnen in grote aantallen foerageren op schadegevoelige percelen. Er kan veel schade ontstaan aan aan rijpend graan, maar ook ingezaaide gewassen zijn schadegevoelig. Vanwege het feit dat de soort op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst verleent het Faunafonds geen tegemoetkomingen in schade, derhalve zijn geen getaxeerde schadecijfers voorhanden.

3.1.4 Maatregelen ter voorkoming van schade

Gedurende het jachtseizoen kan door middel van de jacht eventuele schade door Houtduiven aan economische belangen worden beperkt. Daarbuiten kan men gebruik maken van de landelijke vrijstelling.

De Houtduif is aangewezen als soort die in het gehele land schade veroorzaakt en staat daarom op de landelijke vrijstellingslijst. Hierdoor kan ook buiten de jachtperiode schade worden betreden zonder ontheffing. Gezien de huidige omvang van de populatie mede in relatie tot de schade welke de Houtduif veroorzaken kan, bestaan er geen redenen om voor deze soort beschermende maatregelen te treffen.

Op basis van artikel 3.15 Wet natuurbescherming is het niet verplicht preventieve maatregelen te nemen, voordat uitvoering mag worden gegeven aan de vrijstelling. Voor actuele informatie omtrent het nemen van preventieve maatregelen wordt verwezen naar de website van BIJ12/Faunafonds (zie ook literatuurlijst).

3.1.5 Handelingen

Voor de bestrijding van de Houtduif kan de grondgebruiker op grond van de landelijke vrijstelling handelingen verrichten ter voorkoming van in het lopende of daaropvolgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen of in het omringende gebied. Deze handelingen betreffen het vangen en/of doden van Houtduif. Dit kan alleen met de toegestane middelen en methoden zoals zijn opgenomen in de regeling Natuurbescherming.

3.1.6 Monitoring

Houtduiven worden met de trendtelling door wildbeheereenheden geteld volgens de Trendtellingen voor diersoorten, niet zijnde ree, conform de meest recente "Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen" uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging). De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid en jaarlijks door de faunabeheereenheid op provinciaal niveau gepubliceerd. Deze gegevens kunnen een indicatie geven over de ontwikkeling van aantallen in de steekproefgebieden in het voorjaar. Ze geven geen informatie over de aantalsontwikkeling in het najaar. Die wordt sterk bepaald door de influx van trekkende Houtduiven en het behaalde broedresultaat.

Een belangrijk deel van de monitoring vloeit voort uit de verplichting in artikel 3.13 lid 1 Wet natuurbescherming op grond waarvan jachtaktehouders de FBE gegevens verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd.

3.1.7 Conclusie

Plaatsing op de landelijke vrijstellingslijst is voorsnog afdoende gebleken om gewassen en schade aan flora en fauna te kunnen voorkomen. Middels dit Faunabeheerplan wordt inzicht gegeven in de handelingen die binnen de provincie Drenthe worden uitgevoerd op grond van de landelijke vrijstelling zoals opgenomen in het Besluit- en de Regeling natuurbescherming.

3.2 Konijn (*Oryctolagus cuniculus*)

Status: wildsoort en soort van de landelijk vrijstelling

Op basis van de Regeling natuurbescherming, artikel 3.21 en volgend is het bestrijden van konijnen geoorloofd in de periode 1 februari tot 15 augustus. Deze bestrijding mag alleen plaatsvinden van zonsopgang tot zonsondergang. Daarnaast is de jacht op het konijn geopend van 15 augustus tot en met 31 januari.

3.2.1 Soortbeschrijving

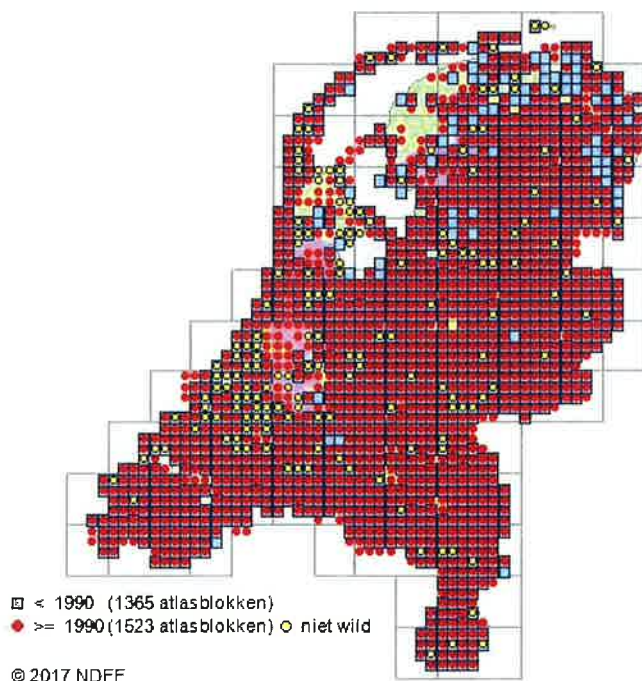
'Het Konijn komt overal in Nederland voor. Hoge dichtheden worden aangetroffen op de hogere zandgronden en gebieden waar ze holen kunnen graven. Vaak leven konijnen in kolonies. In Nederland leven vele honderdduizenden konijnen tot mogelijk meer dan een miljoen. De aantallen kunnen door de hoge reproductie in korte tijd enorm toenemen. Ieder (moer)konijn kan jaarlijks al snel voor een tiental nakomelingen zorgen. De aantallen fluctueren ook sterk door sterfte middels een aantal virusziekten waaronder myxomatose. De populatie is hierdoor in het verleden gedecimeerd, maar inmiddels vindt in geheel Nederland een herstel van de populatie plaats door toenemende resistentie. Lokaal kunnen populaties verdwijnen door deze virusinfecties. Hierdoor kan de vegetatie sterk veruigen en biotopen ongeschikt raken voor hervestiging. Vogelsoorten die in konijnenholen broeden zoals tapuit en bergeend raken daardoor hun broedbiotoop kwijt' (Bron: Zoogdiervereniging).

Konijnen worden gepredeerd door Vossen, kraaiachtigen en ook door verwilderde huiskatten en verschillende soorten marterachtigen.

3.2.2 Populatieontwikkeling en verspreiding

Nationaal

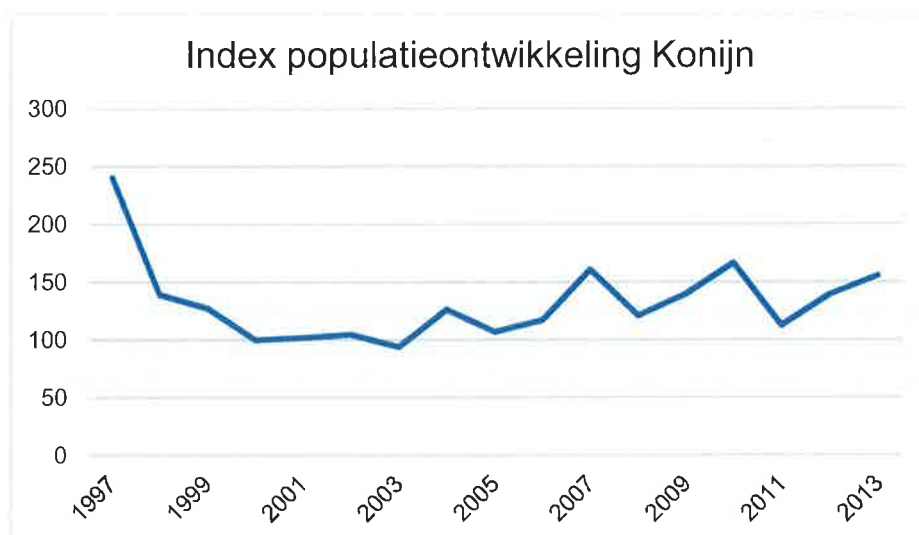
De aantallen konijnen lijken de afgelopen tien jaar in Nederland weer toe te nemen. Zowel de afschotstatistiek wijst daarop als de cijfers van het CBS.

Figuur 3.2.1 Verspreiding van het Konijn over Nederland (Bron: NDFF Verspreidingsatlas Zoogdieren).

De afschotstatistiek geeft een landelijk beeld. Lokaal kunnen aantallen sterk verschillen. In sommige jachtvelden zijn ze helemaal verdwenen en wordt door de decimering van de stand het konijn in veel jachtvelden niet meer bejaagd. In andere jachtvelden kunnen aantallen sterk toenemen en vindt schadebestrijding plaats.’ (Bron: jagersvereniging.nl)

Uit de gegevens van het NEN, blijkt dat er inderdaad de laatste jaren weer sprake is van een herstel van de populatie.

Figuur 3.2.2

Geïndexeerde populatieontwikkeling van het Konijn in Nederland in de periode 1997–2013 (bron: Compendium voor de leefomgeving)

Tabel 3.2.3

Overzicht van geschoten konijnen per wildbeheereenheid op basis van de landelijke vrijstelling (2014 t/m 2016). Bron: Faunabeheereenheid Drenthe.

WBE	2014	2015	2016
Artemis	5	50	10
Bargerveld		1	9
De Dalgronden	1		0
De Drie Marken			
De Grensstreek	2	0	0
De Lebbestaak			0
De Noord-Westhoek			
De Wieken		3	
Diana, Drenthe	1	0	11
Diever-Smidde e.o.			
Drents Diep en Aa	0	0	4
Dwingelerveld e.o.		5	1
Havelte e.o.		2	4
Het Groote Veld			2
Hondsrugveld		5	
Kerspel Dalen		3	6
Koekange-Ruinerwold			
Mars- en Westerstroom	21	5	
Midden Drenthe		0	13
Noordenveld		1	
Oude Veenkolonien (DR)			
't Schottensveld		5	1
Van Echtensmorgenland e.o.	16	13	3
Vledder en omstreken			0
Eindtotaal	46	93	64

Drenthe

Konijnen komen in heel Drenthe voor (Zoogdiervereniging, 2016). De voorkeur gaat uit naar gebieden waar ze hollen kunnen graven zoals op de zandgronden of in taluds van spoordijken, dijken, wegbermen of andere drogere plekken.

De verwachting is dat de trend in Drenthe gelijk is aan de landelijke trend.

3.2.3 Leefwijze en optredende schade

Konijnen kunnen in grote aantallen foerageren op schadegevoelige percelen. Naast schade in de landbouw treedt er ook veel schade op in de fruitteelt, boomkwekerijen en bosbouwsector. Door de graafactiviteiten treedt er ook schade en overlast op in dijken, sportveld, begraafplaatsen en aan gebouwen en opstallen. Aangezien het Faunafonds geen tegemoetkomingen in schade verleent veroorzaakt door dieren die landelijk of provinciaal vrijgesteld zijn, ontbreken schadecijfers van het konijn.

3.2.4 Maatregelen ter voorkoming van schade

Door de landelijke vrijstelling (die ook gold ten tijde van de Flora- en faunawet) komt konijnenschade niet in aanmerking voor een tegemoetkoming door BJI 2, unit Faunafonds. Gegevens over schade ontbreken hierdoor. Gedurende het jachtseizoen kan door middel van de jacht eventuele schade door wild aan andere economische belangen worden voorkomen. Buiten het jachtseizoen geldt voor het konijn dat deze soort landelijk is vrijgesteld. Doordat konijnen in korte tijd snel kunnen toenemen is tijdig handelen belangrijk.

Op basis van artikel 3.15 Wet natuurbescherming is het niet verplicht preventieve maatregelen te nemen, voordat uitvoering mag worden gegeven aan de vrijstelling. Voor actuele informatie omtrent het nemen van preventieve maatregelen wordt verwezen naar de website van BJI 2/Faunafonds (zie ook literatuurlijst).

3.2.5 Handelingen

Voor de bestrijding van het konijn kan de grondgebruiker op grond van de landelijke vrijstelling handelingen verrichten ter voorkoming van in het lopende of daaropvolgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen of in het omringende gebied. Deze handelingen betreffen het vangen en/of doden van Konijn. Dit kan alleen met de toegestane middelen en methoden zoals zijn opgenomen in de Regeling natuurbescherming.

3.2.6 Monitoring

Konijnen worden met de trendtelling door wildbeheereenheden geteld volgens de Trendtellingen voor diersoorten, niet zijnde ree, conform de meest recente "Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen" uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging.). De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd. Deze gegevens kunnen een indicatie geven over de ontwikkeling van aantallen in de steekproefgebieden in het voorjaar. Ze geven geen informatie over de trendontwikkeling in het najaar. Naast door jagers verzamelde gegevens bestaan er ook nog ander monitoringsgegevens zoals die van de Zoogdiervereniging (NEM). Deze telgegevens worden voor andere doeleinden verzameld en geven vooral een indicatie over landelijke ontwikkelingen.

Een belangrijk deel van de monitoring vloeit voort uit de verplichting in artikel 3.13 lid 1 Wet natuurbescherming op grond waarvan jachtaktehouders de faunabeheereenheid gegevens verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. De resultaten hiervan worden door de faunabeheereenheid gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd.

3.2.7 Conclusie

Plaatsing op de landelijke vrijstellingenlijst is vooralsnog afdoende gebleken om gewassen en schade aan flora en fauna te kunnen voorkomen. Middels dit Faunabeheerplan wordt inzicht gegeven in de handelingen die binnen de provincie Drenthe worden uitgevoerd op grond van de landelijke vrijstelling zoals opgenomen in de AmvB en Regeling natuurbescherming.

3.3 Zwarte kraai (*Corvus corone*)

Status: soort van de landelijke vrijstelling

Op basis van de Regeling natuurbescherming, artikel 3.21 en volgend is het bestrijden van zwarte kraaien geoorloofd in de periode 2 januari tot en met 31 december. Deze bestrijding mag alleen plaatsvinden van zonsopgang tot zonsondergang.

3.3.1 Soortbeschrijving

De Zwarte kraai is een kraaiachtige die sterk uiteenlopende biotopen bezet en zeer algemeen in Nederland voorkomt. Het is een alleseter die ook in het bebouwd gebied voorkomt en daar succesvol broedt. In de broedtijd zijn de broedparen vrij territoriaal. Niet broedende Zwarte kraaien kunnen in grote sociale groepen leven, tot meer dan honderd exemplaren. In de broedperiode kunnen ze belangrijke effecten hebben op o.a. weidevogels en andere grondbroeders. Ze eten afvalresten, jonge vogels, eieren, ingezaaid graan en maïs, aangereden dieren, wormen, insecten, hagedissen en jonge zoogdieren. Met 4 jongen per nest en langlevende oudervogels is de reproductie groot.

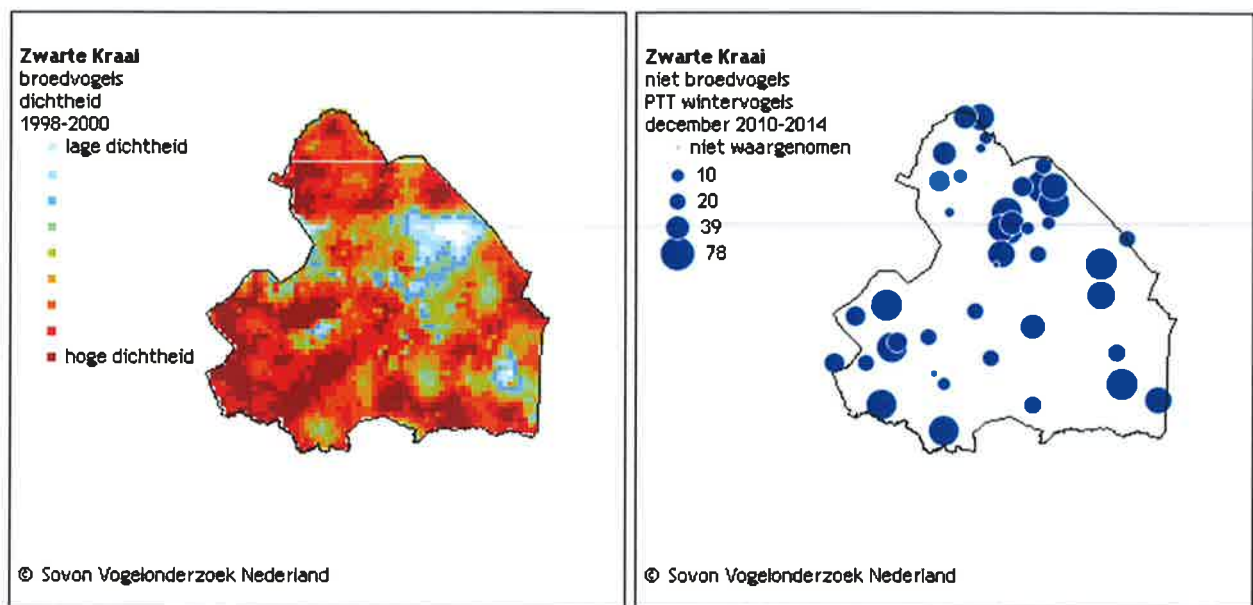
3.3.2 Populatieontwikkeling en verspreiding

Nationaal

De Zwarte kraai wordt als broedvogel in geheel Nederland aangetroffen.

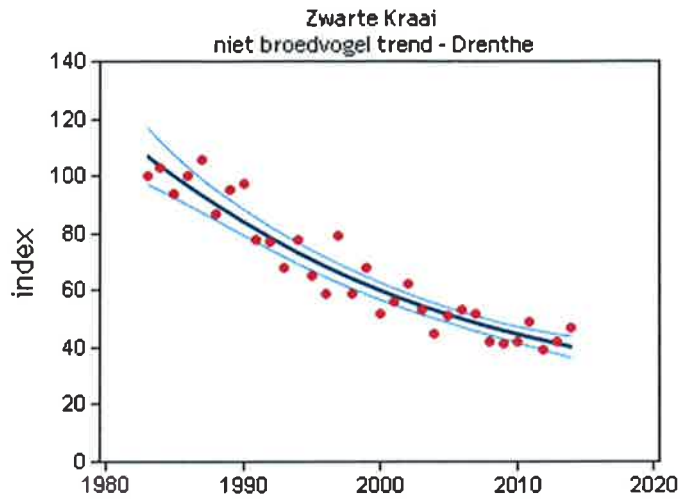
Drenthe

In Drenthe liggen de hoogste dichtheden in het noordoosten en zuidoosten van de provincie. Het aantal Zwarte kraaien in bebouwde gebieden neemt toe. De aantallen niet-broedvogels nemen af. Sovon heeft te weinig data om iets over de trend van de broedvogels te kunnen zeggen.

Figuur 3.3.1

Voorkomen Zwarte kraai (broedvogels en niet-broedvogels) in Drenthe. Bron: Sovon.nl

Figuur 3.3.2

Trend Zwarte kraai (niet-broedvogels) in Drenthe. Bron: Sovon.nl

Tabel 3.3.3

Overzicht van geschoten Zwarte kraaien per wildbeheereenheid op basis van de landelijke vrijstelling (2014 t/m 2016). Bron: FRS Drenthe.

WBE	2014	2015	2016
Artemis	88	396	338
Bargerveld	40	57	325
De Dalgronden	278	275	423
De Drie Marken	41	97	32
De Grensstreek	138	62	30
De Lebbestaak		21	17
De Noord-Westhoek			13
De Wieken	277	293	224
Diana, Drenthe	271	175	325
Diever-Smidde e.o.			26
Drents Diep en Aa	80	168	237
Dwingelerveld e.o.	25	99	163
Havelte e.o.	39	204	136
Het Groote Veld	55	144	86
Hondsrugveld	64	264	79
Kerspel Dalen	49	39	98
Koekange-Ruinerwold	213	66	62
Mars- en Westerstroom	115	180	85
Midden Drenthe	43	14	58
Noordenveld	43	84	162
Oude Veenkolonien (DR)	3	17	12
't Scholtensveld	113	96	105
Van Echtsmorgenland e.o.	295	172	144
Vledder en omstreken	19	53	3
Eindtotaal	2289	2976	3196

3.3.3 Leefwijze en optredende schade

Zwarte kraaien hebben een voorkeur voor akkers en weilanden, doorsneden door boomrijen en kleine bossen. Ook de randen van grotere boscomplexen worden bezet, mits deze grenzen aan cultuurland. De Zwarte kraai is een opportunist en alleseter. Vooral buiten het broedseizoen kunnen (groepen) kraaien belangrijke schade veroorzaken aan landbouwgewassen (zie ook Guldenmond, 2013) of soms ook aan voeropslag. Aangezien het Faunafonds geen tegemoetkomingen in schade verleent veroorzaakt door dieren die landelijk of provinciaal vrijgesteld zijn, ontbreken schadecijfers van de Zwarte Kraai.

3.3.4 Maatregelen ter voorkoming van schade

Op basis van artikel 3.15 Wet natuurbescherming is het niet verplicht preventieve maatregelen te nemen voordat uitvoering mag worden gegeven aan de vrijstelling.

In een aantal situaties is het mogelijk gewassen af te schermen om schade te voorkomen. De kosten van dergelijke overnetting kunnen zeer hoog zijn en buitenproportioneel, zeker als daarin ook de arbeidskosten worden verrekend. Voor actuele informatie omtrent het nemen van preventieve maatregelen wordt verwezen naar de website van het BIJ12, unit Faunafonds; www.BIJ12.nl/faunafonds.

Voor preventieve maatregelen wordt ook verwezen naar de recent gepubliceerde Faunaschade Preventiekit (FPK) op de site van BIJ12 unit Faunafonds (zie literatuurlijst).

3.3.5 Handelingen

Voor de bestrijding van de Zwarte kraai kan de grondgebruiker op grond van de landelijke vrijstelling handelingen (laten) verrichten ter voorkoming van in het lopende of daaropvolgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen of in het omringende gebied. Deze handelingen betreffen het vangen en/of doden van Zwarte kraaien. Dit kan alleen met de toegestane middelen en methoden zoals zijn opgenomen in de Regeling natuurbescherming.

Het vangen kan plaatsvinden door middel van gebruik van een vangkooi. Daarbij moet worden aangegeven dat het gebruik van kastvallen en vangkooien voor het vangen van Kauwen en Zwarte kraaien ook onder de Wet natuurbescherming alleen mogelijk is, indien daartoe op grond van artikel 3.4, tweede lid, van de wet, ontheffing of vrijstelling is verleend (artikel 3.3. lid 2 onder b Regeling natuurbescherming).

3.3.6 Conclusie/vervolgstappen

Plaatsing op de landelijke vrijstellingenlijst is afdoende om schade aan gewassen en flora en fauna te voorkomen. Middels dit Faunabeheerplan wordt inzicht gegeven in de handelingen die binnen de provincie Drenthe worden uitgevoerd op grond van de landelijke vrijstelling, zoals opgenomen in de AmvB en Regeling natuurbescherming.

3.3.7 Monitoring

Zwarte kraaien worden met de trendtelling door wildbeheereenheden geteld volgens de Trendtellingen voor diersoorten, niet zijnde ree, conform de meest recente "Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen" uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging. De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd. Deze gegevens kunnen een indicatie geven over de ontwikkeling van aantallen in de steekproefgebieden in het voorjaar. Ze geven geen informatie over de trendontwikkeling in het najaar.

Een belangrijk deel van de monitoring vloeit voort uit de verplichting in artikel 3.13 lid 1 Wet natuurbescherming op grond waarvan jachtaktehouders faunabeheereenheid gegevens verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Door de faunabeheereenheid worden deze gegevens gevalideerd en gebruikt ten behoeve van een jaarlijks door de faunabeheereenheid te publiceren overzicht. Ze geven een indicatie van de aanwezigheid van Zwarte kraaien en de inspanning van de jachtaktehouder.

3.4 Kauw (*Corvus monedula*)

Status: soort van de landelijke vrijstelling

Op basis van de Regeling natuurbescherming, artikel 3.21 en volgend is het bestrijden van kauwen geoorloofd in de periode 2 januari tot en met 31 december. Deze bestrijding mag alleen plaatsvinden van zonsopgang tot zonsondergang.

3.4.1 Soortbeschrijving

De Kauw is een zeer algemene kraaiachtige. Het is een gedrongen vogel, zwart met een grijs achterhoofd. Kauwen zijn holenbroeders, die het liefst in elkaars nabijheid leven. Het zijn langlevende vogels die jaarlijks gemiddeld 4 jongen krijgen. Favoriet nestplaatsen zijn holle bomen, maar ook schoorstenen worden graag benut als onderkomen. Buiten het broedseizoen kunnen Kauwen in grote groepen voorkomen van vele honderden exemplaren. In het najaar komen er Kauwen vanuit noordelijke gebieden naar Nederland. Kauwen die hier broeden blijven in Nederland.

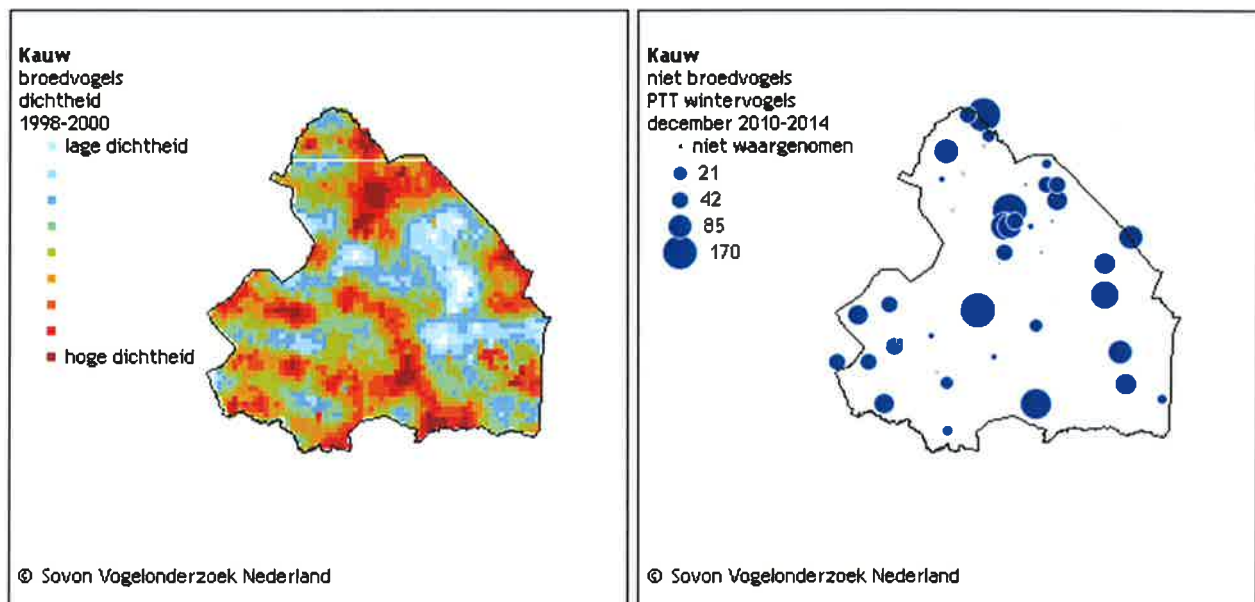
3.4.2 Populatieontwikkeling en verspreiding

Nationaal

De Kauw is een wijdverspreide soort over heel Nederland. Landelijk neemt de Kauw iets toe, mede door uitbreiding in Zeeland en Flevoland.

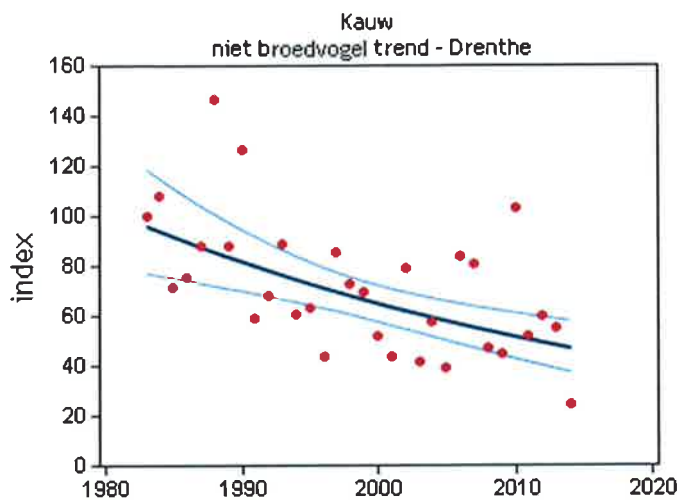
Drenthe

Kauwen komen in Drenthe verspreid voor. Met name in de steden Assen en Hoogeveen worden hogere dichtheden aangetroffen. Er is sinds 1995 sprake van een rechtlijnige licht dalende trend in aantallen in de telgebieden.

Figuur 3.4.1

Voorkomen Kauw (broedvogels en niet-broedvogels) in Drenthe. Bron: Sovon.nl

Figuur 3.4.2

Trend Kauw (niet-broedvogels) in Drenthe. Bron: Sovon.nl

Tabel 3.4.3

Overzicht van geschoten Kauwen per wildbeheereenheid op basis van de landelijke vrijstelling (2014 t/m 2016). Bron: FRS Drenthe.

WBE	2014	2015	2016
Artemis	14	42	76
Bargerveld		4	341
De Dalgronden	70	27	61
De Drie Marken	0	5	1
De Grensstreek	41	27	106
De Lebbestaak			0
De Noord-Westhoek			4
De Wieken	84	78	104
Diana, Drenthe	106	67	103
Diever-Smilde e.o.			1
Drents Diep en Aa	42	47	81
Dwingelerveld e.o.	10	42	83
Havelte e.o.	3	70	46
Het Groote Veld	15	14	7
Hondsrugveld	5	112	25
Kerspel Dalen	47	32	64
Koekange-Ruinerwold	8	0	4
Mars- en Westerstroom	17	21	33
Midden Drenthe		3	2
Noordenveld	0	14	53
Oude Veenkolonien (DR)	1	3	1
't Schottensveld	8	28	11
Van Echtensmorgenland e.o.	24	33	33
Vledder en omstreken			0
Eindtotaal	495	669	1240

3.4.3 Leefwijze en optredende schade

Kauwen kunnen in grote aantallen foerageren op schadegevoelige percelen. Er wordt schade door Kauwen (in gemengde groepen met o.a. Roeken) gemeld op met name maïs, zomer- en wintergraan, maar ook aan de fruit- en erwenteelt (bron: Faunafonds). Omdat de soort op de landelijke vrijstellingslijst staat is er bijna geen Kauwenschade vergoed.

3.4.4 Maatregelen ter voorkoming van schade

Op basis van artikel 3.15 Wet natuurbescherming is het niet verplicht preventieve maatregelen te nemen, voordat uitvoering mag worden gegeven aan de vrijstelling. Schade door Kauwen is in veel gevallen niet te voorkomen. Alleen in geval van schade aan bijvoorbeeld fruitteelt is overnetting een mogelijke optie. Echter, de kosten voor een dergelijke overnetting kunnen zeer hoog zijn en buitenproportioneel, zeker als daarin ook de arbeidskosten worden verrekend. Voor actuele informatie omtrent het nemen van preventieve maatregelen wordt verwezen naar de website van het BIJ12 unit Faunafonds; www.BIJ12.nl/faunafonds.

Voor preventieve maatregelen wordt ook verwezen naar de recent gepubliceerde Faunaschade Preventiekit (FPK) op de site (zie literatuurlijst).

3.4.5 Handelingen

Voor de bestrijding van de Kauw kan de grondgebruiker op grond van de landelijke vrijstelling handelingen verrichten ter voorkoming van in het lopende of daaropvolgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen of in het omringende gebied. Deze handelingen betreffen het vangen en/of doden van Kauwen. Dit kan alleen met de toegestane middelen en methoden zoals zijn opgenomen in de regeling Natuurbescherming.

Het vangen kan plaatsvinden door middel van gebruik van een vangkooi. Daarbij moet worden aangegeven dat het gebruik van kastvallen en vangkooien voor het vangen van Kauwen en Zwarte kraaien ook onder de Wet natuurbescherming alleen mogelijk is, indien daartoe op grond van artikel 3.4, tweede lid, van de wet, ontheffing of vrijstelling is verleend (artikel 3.3. lid 2 onder b Regeling natuurbescherming).

3.4.6 Conclusie/vervolgstappen

Plaatsing op de landelijke vrijstellingslijst is afdoende om schade aan gewassen en flora en fauna te voorkomen. Middels dit Faunabeheerplan wordt inzicht gegeven in de handelingen die binnen de provincie Drenthe worden uitgevoerd op grond van de landelijke vrijstelling zoals opgenomen in de AmvB en Regeling Natuurbescherming.

3.4.7 Monitoring

Kauwtjes worden met de trendtelling door wildbeheereenheden geteld volgens de Trendtellingen voor diersoorten, niet zijnde ree, conform de meest recente "Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen" uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging. De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd. Deze gegevens kunnen een indicatie geven over de ontwikkeling van aantallen in de steekproefgebieden in het voorjaar. Ze geven geen informatie over de trendontwikkeling in het najaar.

Een belangrijk deel van de monitoring vloeit voort uit de verplichting in artikel 3.13 lid 1 Wet natuurbescherming op grond waarvan jachtaktehouders de faunabeheereenheid gegevens verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Door de faunabeheereenheid worden deze gegevens gevalideerd en gebruikt ten behoeve van een jaarlijks door de faunabeheereenheid te publiceren overzicht. Ze geven een indicatie van de aanwezigheid van Kauwen en de inspanning van de jachtaktehouder.

3.5 Canadese gans

Status: soort van de landelijke vrijstelling

Op basis van de Regeling natuurbescherming, artikel 3.21 en volgend is het bestrijden van Canadese ganzen geoorloofd in de periode 2 januari tot en met 31 december. Deze bestrijding mag alleen plaatsvinden van zonsopgang tot zonsondergang.

3.5.1 Soortbeschrijving

Deze ganzensoort komt van oorsprong uit Noord-Amerika. Op grond van artikel 3.1 Besluit natuurbescherming gaat het expliciet om twee separate soorten, de Grote Canadese gans en Kleine Canadese gans. Van beide soorten zijn er ook nog ondersoorten. De Grote Canadese gans heeft conform de IOC World Bird List, welke ook door het ministerie wordt aangehouden, 7 ondersoorten en de Kleine Canadese gans heeft 5 ondersoorten, waarvan er 1 is uitgestorven.

In Nederland komen beide soorten voor. De meest algemene is de Grote Canadese gans (*Branta canadensis*). Daarnaast komt de minder algemene Kleine Canadese gans (*Branta hutchinsii*) ook wel Hutchin's Canadese gans genoemd.

Vooral in waterrijke gebieden voelt de Canadese gans zich goed thuis. Canadese ganzen kruisen zich regelmatig met andere ganzensoorten. Het is ook een soort die zijn verspreidingsgebied bijzonder snel weet uit te breiden. Voor meer informatie over de herkenning van deze soort alsmede het voorkomen en leefwijze wordt verwezen naar www.Sovon.nl.

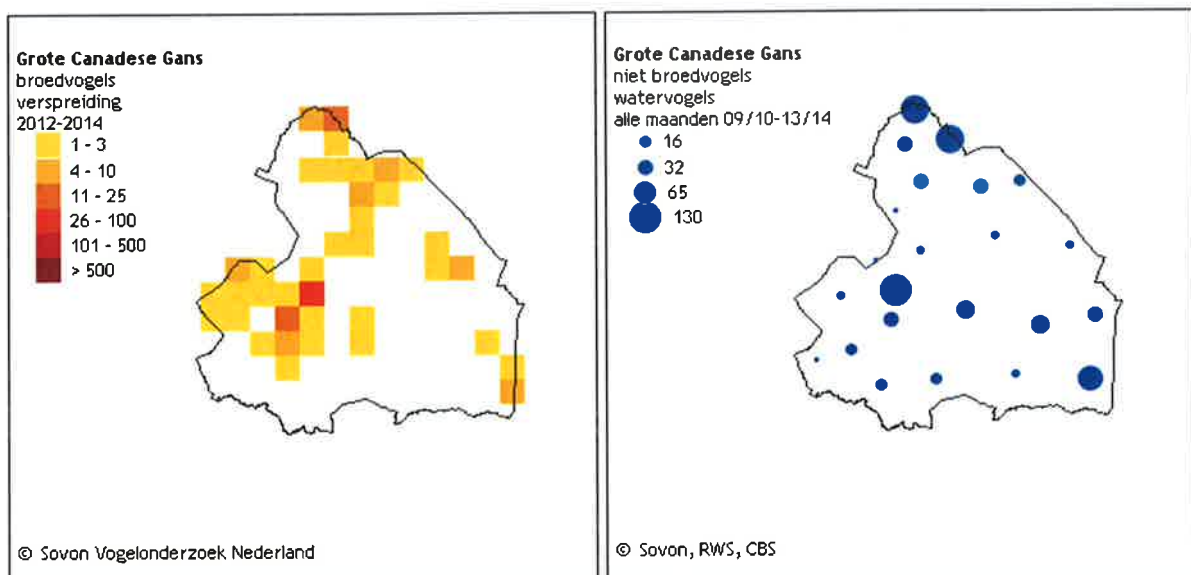
3.5.2 Populatieontwikkeling en verspreiding

Nationaal

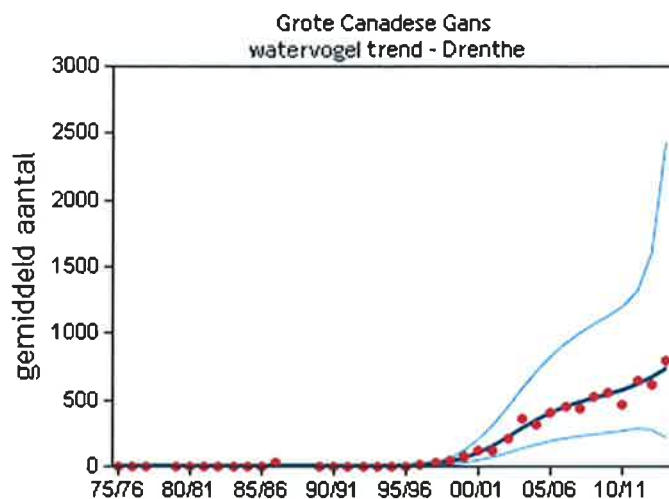
De Canadese gans in het algemeen komt op veel plaatsen in Nederland voor, soms in grote aantallen. Naast de broedparen leven er ook een grote hoeveelheid ongepaarde jonge vogels. Uit het Sovon-informatierapport (Sovon, 2011) 'schatting van de huidige en toekomstige gewasschade door Canadese Ganzen in Nederland', wordt voor wat betreft de verspreiding en aantalsontwikkeling voorspeld dat in 2020 circa 25.000 broedparen Canadese ganzen in Nederland zullen voorkomen. Dat staat gelijk aan minimaal circa 100.000 individuen.

Drenthe

De gegevens voor Drenthe laten een zeer sterke toename zien sinds 2000.

Figuur 3.5.1 Verspreiding Grote Canadese gans (broedvogels en niet-broedvogels) in Drenthe. (Bron: Sovon.nl)

Figuur 3.5.2

Trend Grote Canadese Gans in Drenthe. (Bron: Sovon.nl)

In Drenthe komt de Kleine Canadese gans bijna niet voor, maar de verwachting is dat de aantallen van deze soort ook in Drenthe zullen toenemen. De soort is al wel als incidentele broedvogel aangetroffen.

Tabel 3.5.3

Overzicht van geschoten Canadese ganzen per wildbeheereenheid op basis van de landelijke vrijstelling (2014 t/m 2016). Bron: FRS Drenthe.

WBE	2014	2015	2016
Artemis	18	63	28
Bargerveld		12	22
De Dalgronden	6	9	24
De Drie Marken	0	3	3
De Grensstreek	37	2	2
De Lebbestaok		3	3
De Noord-Westhoek			8
De Wieken		0	
Diana, Drenthe	11	7	25
Diever-Smilde e.o.			2
Drents Diep en Aa	12	71	54
Dwingelerveld e.o.	12	8	15
Havelte e.o.		1	5
Het Groote Veld	2	4	
Hondsrugveld	3	16	14
Kerspel Dalen		0	3
Koekange-Ruinerwold			1
Mars- en Westerstroom			4
Midden Drenthe	5	3	12
Noordenveld	13	44	84
Oude Veenkolonien (DR)	10	13	
't Scholtensveld	11	40	46
Van Echtensmorgenland e.o.			1
Vledder en omstreken		5	1
Eindtotaal	140	304	357

3.5.3 Leefwijze en optredende schade

Canzen hebben een relatief ongunstige vertering, waardoor circa 80% van het opgenomen gras weer onverteerd het lichaam verlaat. Uit onderzoek volgt dat in Nederland de meeste Canadese ganzen op grasland worden aangetroffen, veel minder vaak foeragerend op stoppelvelden en nauwelijks op wintertarwe en bieten. Ze foerageren verhoudingsgewijs meer in natuurgebieden en op water dan bijvoorbeeld Grauwe ganzen (Lemaire A.J.J. & Wiersma P., 2011).

Tabel 3.5.2

Overzicht van de schade die Canadese ganzen kunnen veroorzaken aan Landbouwgewassen. In de tabel zijn opgenomen de teelten waaraan schade kan worden veroorzaakt, het type en de periode waarin de schade meestal optreedt. (Handreiking Faunaschade, Faunafonds 2009 & website BIJ12-Faunafonds)

Teelt	Schade	Periode
Granen (zomer- en winter-)	Vraatschade en betraping	Hele jaar
Aardappelen	Vraatschade	Gehele jaar
Suiker- en voederbieten	Vraatschade	Gehele jaar
Maïs (snij-, korrel-, suiker-)	Vraatschade	Kiemperiode
Grasland	Vraatschade, betraping, vervuiling	Gehele jaar

Vanwege het feit dat de soort op de landelijke vrijstellingenlijst is geplaatst is er tijdens de Flora- en faunawetperiode weinig schade gemeld en getaxeerd. De meldingen die er zijn betreffen gemengde groepen met andere beschermde soorten.

3.5.4 Maatregelen ter voorkoming van schade

Op basis van artikel 3.15 Wet natuurbescherming is het niet verplicht preventieve maatregelen te nemen, voordat uitvoering mag worden gegeven aan de vrijstelling. Voor actuele informatie omtrent het nemen van preventieve maatregelen wordt verwezen naar de website van BIJ12 unit Faunafonds (zie literatuurlijst). De FPK geldt als de vernieuwde Handreiking Faunaschade voor onder andere ganzen.

3.5.5 Handelingen

Voor de bestrijding van de (Grote) Canadese gans kan de grondgebruiker op grond van de landelijke vrijstelling handelingen verrichten ter voorkoming van in het lopende of daaropvolgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen of in het omringende gebied. Deze handelingen betreffen het verjagen, vangen en/of doden van Canadese ganzen. Dit kan alleen met de toegestane middelen en methoden zoals zijn opgenomen in de regeling Natuurbescherming.

3.5.6 Conclusie/vervolgstappen

Schade door Canadese ganzen kan effectief worden bestreden op basis van de landelijke vrijstelling. Het provinciaal Flora- en faunabeleid stelt daarbij met betrekking tot schade door de Canadese gans dat deze dieren via landelijke vrijstelling, bij (dreigende) landbouwschade, op elk moment, kunnen worden verjaagd en/of geschoten.

Middels dit Faunabeheerplan wordt inzicht gegeven in de handelingen die binnen de provincie Drenthe worden uitgevoerd op grond van de landelijke vrijstelling zoals opgenomen in de AmvB en Regeling natuurbescherming.

3.5.7 Monitoring

Canadese ganzen worden met de trendtelling door wildbeheereenheden geteld volgens de Trendtellingen voor diersoorten, niet zijnde ree, conform de meest recente "Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen" uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging en telling door wbe's vindt plaats bij de telling van de overzomerende ganzen. De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd. Een belangrijk deel van de monitoring vloeit voort uit de verplichting in artikel 3.13 lid 1 op grond waarvan jachtaktehouders de faunabeheereenheid gegevens verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Door de faunabeheereenheid worden deze gegevens gevalideerd en gebruikt ten behoeve van een jaarlijks door de faunabeheereenheid te publiceren overzicht. Ze geven een indicatie van de aanwezigheid van Canadese ganzen en de inspanning van de jachtaktehouder.

3.6 Vos (*Vulpes vulpes*)

Status: soort van de landelijke vrijstelling

Op basis van de Regeling natuurbescherming, artikel 3.21 en volgend is het bestrijden van vossen geoorloofd in de periode 2 januari tot en met 31 december. Deze bestrijding mag alleen plaatsvinden van zonsopgang tot zonsondergang.

3.6.1 Soortbeschrijving

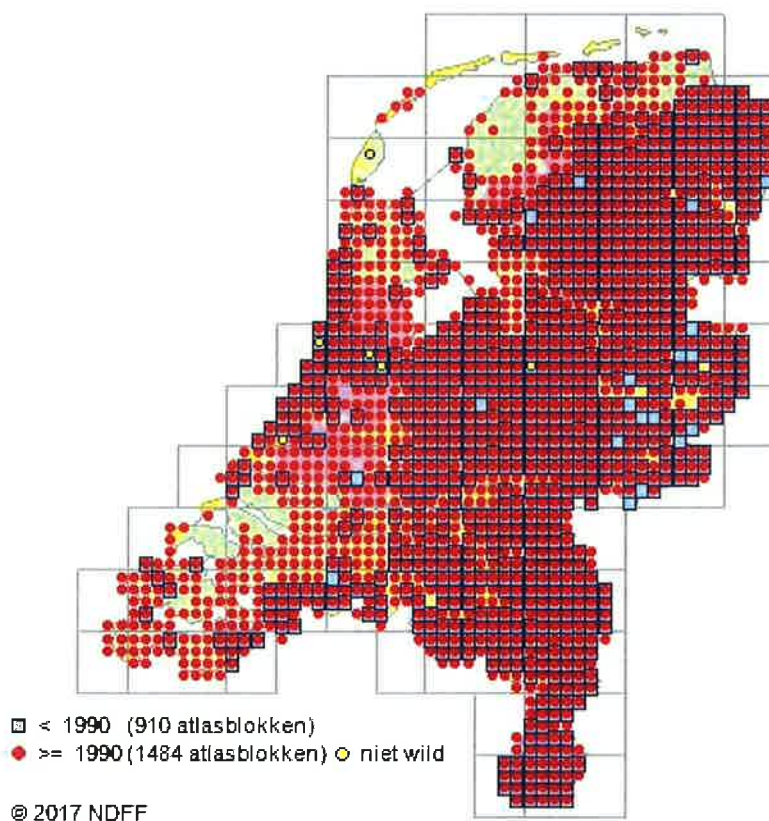
De Vos is een algemeen in Nederland voorkomende grote landpredator. Ze komen voor in alle landschapstypen. De vos heeft zich historisch in Drenthe gevestigd vanuit het oosten van de provincie en heeft vandaar uit de hele provincie bezet. Hoge dichtheden worden daar aangetroffen waar voldoende dekking en voedsel is. Vossen zijn territoriaal waarbij een mannetje vaak meerdere vrouwtjes in het territorium heeft. Territoria beslaan een oppervlakte van 25-200 hectare. Binnen een territorium wordt een burcht gemaakt waar in het voorjaar de jongen worden geboren. Dat kunnen 4-8 jongen per jaar zijn en maakt dat vossen een succesvolle soort is waarvan de populatie zich snel kan ontwikkelen.

Het belangrijkste (stapel) voedsel bestaat uit muizen en andere kleine knaagdieren. Als opportunistische soort worden ook andere prooien gegeten waaronder bodembroeders (o.a. weidevogels, eenden, ganzen en eieren hiervan), konijn, lammeren, reptielen, kevers en ook plantaardig voedsel als fruit, bessen en dergelijk. Rond erven zijn het bekende predatoren van kleinvee zoals kippen, pauwen, konijnen en afval.

3.6.2 Populatieontwikkeling en verspreiding

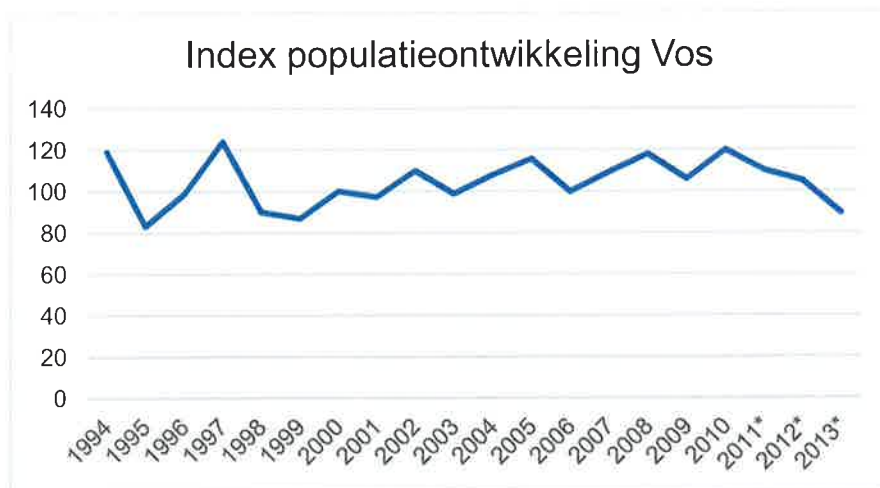
Nationaal

Zoals uit onderstaand figuur blijkt komt de vos in geheel Nederland voor.

Figuur 3.6.1 Verspreiding van de Vos over Nederland (Bron: NDFP Verspreidingsatlas Zoogdieren).

Landelijk is de stand van de vos volgens het NEN stabiel, zoals ook blijkt uit figuur 3.6.2.

Figuur 3.6.2 Geïndexeerde (index, 200=100) populatieontwikkeling van de Vos in Nederland in de periode 1994–2013 (bron: Compendium voor de leefomgeving)

Drenthe

De Vos komt over het algemeen voor in geheel Drenthe (zie figuur 3.6.1 en tabel 3.6.1). Dit blijkt ook uit de afschotcijfers die per wildbeheereenheid worden verzameld. Over het algemeen kan gesteld worden dat de vos overal in de provincie voorkomt.

Tabel 3.6.3

Overzicht van geschoten vossen per wildbeheereenheid op basis van de landelijke vrijstelling (2014 t/m 2016). Bron: FRS Drenthe.

WBE	2014	2015	2016
Artemis	29	56	49
Bargerveld	3	14	30
De Dalgronden	49	61	97
De Drie Marken	10	16	15
De Grensstreek	65	29	35
De Lebbestaok		33	29
De Noord-Westhoek		1	4
De Wieken	0	1	8
Diana, Drenthe	39	58	125
Diever-Smilde e.o.		3	16
Drents Diep en Aa	87	98	61
Dwingelerveld e.o.	30	26	38
Havelte e.o.	37	49	62
Het Groote Veld	13	19	22
Hondsrugveld	68	136	126
Kerspel Dalen	9	21	18
Koekange-Ruinerwold	28	18	33
Mars- en Westerstroom	29	89	54
Midden Drenthe	11	7	16
Noordenveld	75	144	128
Oude Veenkolonien (DR)		1	2
't Scholtensveld	25	30	33
Van Echtsmorgenland e.o.	34	37	51
Vledder en omstreken	12	33	13
Eindtotaal	653	980	1066

3.6.3 Leefwijze en optredende schade

Vossen zijn vooral nacht en schemerdieren, hoewel ze ook overdag wel worden gezien en geschoten. In zijn zoektocht legt een vos grote afstanden af. Uit onderzoek volgt dat een Vos in een open gebied met weinig voedsel makkelijk op één nacht een afstand tussen de 5 tot zelfs 16 kilometer kan afleggen (zie Carter et al, 2012). Dezelfde afstanden worden ook gevonden in andere wetenschappelijke onderzoeken. Zo volgt uit een Deens onderzoek (Jensen 1973), dat meer overeen komt met de Drentse situatie, dat het merendeel van de jonge Vossen (< 1 jaar) zich niet veel verder verspreiden dan 5 kilometer vanaf de geboorteburcht. Maar ook oudere – volwassen Vossen, blijkt het merendeel zich door de jaren heen niet veel verder te verspreiden dan over afstanden tussen de 5 tot 14 kilometer. Dat betekent dat vossen in Drenthe alle gebieden kunnen bereiken waar zich kwetsbare populaties diersoorten bevinden. Met name bij pluimveehouderijen en bij pas geboren lammeren kan de schade veroorzaakt door vossen aanzienlijk oplopen.

Vos en vrije uitloopkippen

Omdat de Vos sinds 12 mei 2006 op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst wordt schade die wordt veroorzaakt door de Vos, niet meer vergoed door BIJ12 unit Faunafonds. Daarmee is tevens ook de melding en registratie van schade door Vossen bij het Faunafonds niet meer aan de orde. Derhalve ontbreken die gegevens bij BIJ12 unit Faunafonds voor de periode na 2006.

Belangrijke schade aan fauna

Weidevogels en andere grondbroeders zijn vanwege hun gedrag, afhankelijkheid van een antropogeen landschap en landschappelijk gebruik en in combinatie met afnemende aantallen, kwetsbaar voor allerlei externe invloeden. Een aantal soorten weidevogels staat op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde vogelsoorten. Naast maatregelen in beheer en nestbescherming is beperking van predatie van belang in gebieden die in belangrijke mate moeten bijdragen aan de duurzame instandhouding van deze vogels. Het nastreven van een minimale vossenstand in deze gebieden zal ook voor de periode 2015-2020 worden voortgezet (Dijksma & Ministerie van Economische Zaken, 2014).

3.6.4 Maatregelen ter voorkoming van schade

Op basis van artikel 3.15 Wet natuurbescherming is het niet verplicht preventieve maatregelen te nemen, voordat uitvoering mag worden gegeven aan de vrijstelling. Schade door vossen kan slechts beperkt effectief worden bestreden op basis van de vrijstelling. Dit vanwege haar nachtelijke leefwijze.

Voor actuele informatie omtrent het nemen van preventieve maatregelen wordt verwezen naar de website van het Faunafonds; www.BIJ12.nl/faunafonds.

3.6.5 Handelingen

Voor de bestrijding van vossen kan de grondgebruiker op grond van de landelijke vrijstelling handelingen verrichten, ter voorkoming van in het lopende of daaropvolgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen of in het omringende gebied.

Deze handelingen betreffen het opzettelijk vangen en/of doden van vossen en het opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen. Dit kan alleen met de toegestane middelen en methoden zoals zijn opgenomen in de Regeling natuurbescherming. Het vangen kan plaatsvinden door middel van gebruik van vallen, waaronder te verstaan kastvallen zoals benoemd in artikel 3.3 lid 1 onder d van de Regeling natuurbescherming. Daarnaast is uiteraard afschot mogelijk.

Verder is gebruik van het geweer in de nachtperiode met gebruikmaking van kunstlicht alleen mogelijk als hiervoor apart een aanvulling op dit Faunabeheerplan komt.

3.6.6 Monitoring

Vossenburchten worden eens per twee jaar in de even jaren door wildbeheereenheden geïnventariseerd volgens de trendtelling door wildbeheereenheden geteld volgens de Trendtellingen voor diersoorten, niet zijnde ree, conform de meest recente "Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen" uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging. De resultaten hiervan worden door wildbeheereenheden gecontroleerd op juistheid, uniforme wijze van rapporteren, volledigheid en bruikbaarheid. Jaarlijks zorgt de faunabeheereenheid dat de data op provinciaal niveau wordt gepubliceerd.

Deze gegevens kunnen een indicatie geven over de ontwikkeling van aantallen in de steekproefgebieden in het voorjaar. Ze geven geen informatie over de trendontwikkeling in het najaar.

Een belangrijk deel van de monitoring vloeit voort uit de verplichting in artikel 3.13 lid 1 op grond waarvan jachtaktehouders de faunabeheereenheid gegevens verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Door de faunabeheereenheid worden deze gegevens gevalideerd en gebruikt ten behoeve van een jaarlijks door de faunabeheereenheid te publiceren overzicht. Ze geven een indicatie van de aanwezigheid van vossen en de inspanning van de jachtaktehouder.

4. Literatuur

Onderstaande literatuur is gebruikt voor dit plan en/of het onderliggende Faunabeheerplan 2014-2019 en beperkt zich tot de wildsoorten en de soorten van de landelijke vrijstelling.

- 1 Bacon, P.J. & P. Anderson-Harild, 1989. Mute Swan. In: I. Newton, Lifetime reproduction in birds. Pp. 363-386. Academic Press, London
- 2 Baeyens, G. 2002. Zwarte Kraai *Corvus corone*. pp 452-453. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2002. - Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- 3 Bak A. & H.W. Waardenburg, 2001. Vossen in Noord-Holland. Ontwikkeling en toekomst. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- 4 Beemster, N.& J. Mulder 2002. De vossenproblematiek rond het Lauwersmeer: een verkenning. A&W rapport 332, Altenburg en Wymenga, Veenwouden.
- 5 Bestman M. & van Liere D. (2011). Weren van roofvogels uit de kippenuitloop Publicatie 2011-04 Driebergen: Louis Bolk Instituut.
- 6 Bestman, M. & Wagenaar, J. (2009). Biologische leghennen: gezond, gezonder, gezondst: de relatie tussen bedrijfsfactoren en diergezondheid. Publicatie LD 17. Driebergen: Louis Bolk Instituut.
- 7 Boele A., Van Bruggen J., Van Dijk A.J., Hustings F., Vergeer J.-W. & Plate C.L. 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. Sovon-monitoringsrapport 2011/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- 8 Bremer L. van den , Schekkerman H., van der Jeugd H., van Roomen M., van Winden E. & van Turnhout C. 2015. Populatieontwikkeling Wilde Eend, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend in Nederland: wat weten we over de achtergronden? Sovon-rapport 2015/65, CAPS-rapport 2015/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- 10 Broekhuizen S., B. Jenster & F. Leeuwenberg, 1992. Haas. *Lepus europaeus* Pallas, 1778. In: Broekhuizen et al. (eds.). Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht: 322-327.
- 11 Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2000. Avifauna van Nederland, deel 2, Algemene en schaarse vogels van Nederland. GMB/KNNV, Haarlem/Utrecht.
- 12 Cramp S. & K.I. Simmons, 1978. Birds of the Western Palearctic, vol. 1. Oxford University press, Oxford.
- 13 Cramp S. & K.I. Simmons, 1980. Birds of the Western Palearctic, vol. 3. Oxford University press, Oxford.
- 14 Cramp S. & C. Perrins, 1996. Birds of the Western Palearctic, vol. 6. Oxford University press, Oxford.
- 15 Drees, J.M. 1992. Konijn, *Oryctolagus cuniculus*. In Broekhuizen et al. (eds.). Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Stichting Uitgeverij Koninklijke Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- 16 Dijk, van A.J., Boele A., Hustings F., Koffijberg K. & Plate C.L. 2008. Broedvogels in Nederland in 2006. Sovon-monitoringsrapport 2008/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- 17 Dijk A.J. van, Boele A., Hustings F., Koffijberg K. & Plate C.L. 2009. Broedvogels in Nederland in 2007. Sovon-monitoringsrapport 2009/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- 18 Dijk A.J. van, Boele A., Hustings F., Koffijberg K. & Plate C.L. 2010. Broedvogels in Nederland in 2008. Sovon-monitoringsrapport 2010/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- 19 Dijk, S.A.M. (2015). Ministerie EZ, Tweede Kamer, vergaderjaar 2014–2015, 29 446, nr. 90. (Vos, landelijke vrijstelling)
- 20 Fernández, I. (2013). Effectiviteit van Foxlight tegen predatie door Vossen op pluimveeboerderijen. Rotterdam: Infofauna.
- 21 Fopma, A, 2016. Passende beoordeling: Schadebestrijding ganzen in de periode 1 april tot 1 oktober binnen het Natura 2000-gebied Zuidlaardermeergebied; Fopma NatuurAdvies Rapport 2016-096, Apeldoorn.
- 22 Fopma, A, 2016. Passende beoordeling: Schadebestrijding koppel-vormende ganzen in de periode 1 februari tot 1 maart binnen het Natura 2000-gebied Zuidlaardermeergebied; Fopma NatuurAdvies Rapport 2016-106, Apeldoorn.
- 23 Goszczyński, J. (2002). Home ranges in red fox: territoriality diminishes with increasing area. *Acta Theriologica*, maart 2002, Volume 47, Supplement 1, pp 103–114

- 24 Groot Bruinderink, G.W.T.A., J.B.M. Thissen, C. Achterberg, M.E.A. Broekmeyer en S.A. Westra, 2011. Evaluatie van twee generaties Faunabeheerplannen. Zoogdiervereniging rapport 2011.25, Zoogdiervereniging Nijmegen.
- 25 Hustings F., Koffijberg K., van Winden E., van Roomen M., Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2008. Watervogels in Nederland in 2006/2007. Sovon monitoringrapport 2008/04, Waterdienst-rapport 2008.061. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- 26 Jeugd, van der H.P., Voslamber B, van Turnhout C., Sierdsema, H., Feige, N., Nienhuis, J. & Koffijberg, K. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- 27 Lange R., P. Twisk, A. van Winden & A. van Diepenbeek, 1994. Zoogdieren van West-Europa. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- 28 Lensink R., 2002. Wilde eend *Anas platyrhynchos*. pp 124-125. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2002. - Nederlandse Fauna 5.
- 29 Manen, Y.J. van en B. Voslamber, 2013. Quick scan Grauwe ganzen zomergebieden Groningen; Gansvriendelijke maatregelen om schade door overzomerende ganzen te voorkomen. Ingenieursbureau De Overlaat, Wirdum en Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- 30 Voslamber, B, 2011. Canadese Ganzen in Groningen: herkomst ruiende vogels. De Grauwe gors, 2011:3.

Nuttige links

- Provinciaal beleid en teksten POV + reactienota
<http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/losse-pagina'/wet/>

- Een betere biotoop begint bij jezelf
<https://www.jagersvereniging.nl/content/uploads/2016/08/De-Jager-10-2016-Biotoopverbetering-Insectenhotel.pdf>

- Biotoopverbetering
<http://wbesusterengraetheide.nl/wildbeheereenheidsusterengraetheide/biotoopverbetering>

- Preventieve middelen (BIJ12)
<http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/ganzen/>